

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-50>

УДК 351:502.1[504:33]

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗМІНАМ КЛІМАТУ ВІДПОВІДНО ДО КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

MODERN PROBLEMS OF THE IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL POLICY IN UKRAINE TO PREVENT CLIMATE CHANGE IN ACCORDANCE WITH THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Дубовіч Іон Андрійович

кандидат географічних наук, професор,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3719-7957>

Волковська Юлія Ігорівна

аспірант,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2594-8864>

Волковський Юрій Сергійович

магістрант,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9233-6508>

Dubovich Ion, Volkovska Yuliia, Volkovskyi Yurii
Ukrainian National Forestry University

Звернено увагу на глобальні зміни клімату, які є однією з найбільш актуальних проблем людства, що негативно впливають на здоров'я людей, природні об'єкти, економічний розвиток тощо. Акцентовано увагу на основні проблеми імплементації ефективної екологічної політики в Україні для запобігання змінам клімату відповідно до концепції сталого розвитку. Підкреслено, що проблема зміни клімату набула глобального характеру і вимагає затвердження вчасних й ефективних еколого-політичних та еколого-правових норм спрямованих на скорочення викидів парникових газів і впровадження заходів з адаптації до зміни клімату. Обґрунтовано, що неефективна еколого-політична участь України у світовій протидії змінам клімату може призвести не лише до економічних збитків, але й до значних міжнародних репутаційних втрат країни. Сформовано рекомендації щодо імплементації екологічної політики в Україні для запобігання змінам клімату відповідно до концепції сталого розвитку.

Ключові слова: зміни клімату, сталий розвиток, екологічна політика, викиди парникових газів, енергоефективність.

The paper discusses on global climate change, which is one of the most urgent problems of humanity, that negatively affects people's health, natural objects, economic development, etc. It is noted that the systematization of climate change problems was initiated by the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) back in 1988. It is substantiated that nowadays it is necessary to change the existing meaning of environmental policy in the arrangement and structuring of the political system of each state, including of Ukraine, and that the implementation of the environmental policy of the world countries to prevent climate change should meet the goals of sustainable development. Attention is focused on the main problems of implementing an effective environmental policy in Ukraine to prevent climate change in accordance with the concept of sustainable development. It is emphasized that the problem of climate change has acquired a global character and requires the approval of timely and effective environmental-political and environmental-legal norms aimed at reducing greenhouse gas emissions and implementing measures to adapt to climate change. It is substantiated that Ukraine's inefficient ecological and political participation

in the world's response to climate change can lead not only to economic losses but also to significant international reputational losses of the country. It is emphasized that Ukraine demonstrates intentions to fulfill obligations and implement measures to combat climate change and environmental problems. It is noted that Ukraine is gradually increasing the share of renewable energy sources use, such as wind and solar power plants, which will contribute to the greenhouse gas emissions reduction from the use of traditional energy sources, such as coal, gas, oil, etc. It is emphasized that nowadays there is no proper National Strategy for Climate Change Adaptation. Attention is drawn to limited financial resources, which complicates the implementation of necessary environmental initiatives, the realization of ecological and economic measures and projects that would meet the goals of sustainable development. It is emphasized that Ukraine needs to adopt and improve laws and regulations aimed at reducing greenhouse gas emissions, increasing energy efficiency, and supporting renewable energy. Recommendations for the environmental policy implementation in Ukraine to prevent climate change in accordance with the concept of sustainable development have been formulated.

Keywords: climate change, sustainable development, environmental policy, greenhouse gas emissions, energy efficiency.

Постановка проблеми. Результати багатьох наукових досліджень в Україні та інших державах підтверджують, що в наш час зміни клімату є однією з найбільш актуальних проблем людства, які негативно впливають на здоров'я людей, природні об'єкти, економічний розвиток тощо. Серед найбільш актуальних проблем змін клімату можна виділити: збільшення концентрації парникових газів в атмосфері – призводять до підвищення температури на Землі; танення льодовиків – призводить до підвищення рівня води морів та океанів, відповідно до підтоплення частини прибережних територій; зміну погодних умов – призводить до інтенсивних злив та ураганів, спекотних хвиль, суховій та засухи, що порушує стабільність в сільському господарстві тощо; зміну екосистем – призводить до зменшення біорізноманіття; загрозу для здоров'я людей – внаслідок поширення хвороб, пов'язаних зі підвищенням температури, погіршенням якості повітря і доступу до питної води тощо; соціальні наслідки – призводять до збільшення соціально-економічної нерівності, міграції населення, конфліктів через доступ до водних ресурсів і територій, зменшення можливостей зайнятості, загрози зневоднення деяких регіонів тощо; психологічні проблеми людей – спричиненні внаслідок страху, тривоги, відчуття безпорадності перед масштабом складних проблем та ін.

Вирішити ці проблеми можливо лише шляхом дієвих зусиль на всіх рівнях (національних урядів, міжнародних організацій, громадян всіх держав) та впровадження стратегії зменшення викидів парникових газів, збільшення використання відновлювальних джерел енергії, захисту екосистем, адаптації до змін клімату та ін.

У звітах Міжурядової групи експертів ООН зі зміни клімату та результатах наукових досліджень звернено увагу на те, що людська

діяльність спричиняє глобальні зміни клімату, відповідно, виникає необхідність вжиття термінових заходів спрямованих на зниження викидів парникових газів, а також впровадження моделі розвитку низьковуглецевої економіки [1].

Для України запобігання змінам клімату є важливим питанням на порядку денному державної екологічної політики.

Сьогодні в Україні основні проблеми імplementації ефективної екологічної політики щодо запобігання змінам клімату відповідно до концепції сталого розвитку спричинені війною росії проти України (з 2014 р. та повномасштабної війни з 24 лютого 2022 р.). Внаслідок цієї війни зруйновано і пошкоджено сотні тисяч об'єктів цивільної інфраструктури. Варварська війна росії проти України руйнує не тільки інфраструктуру та економіку, але й природні цінності України та долі мільйонів громадян: чимало населених пунктів зруйновано, сотні тисяч громадян України залишилися без робочих місць та умов для проживання тощо.

В нинішніх умовах війни росії проти України, в деяких українських регіонах, зокрема тих, які тимчасово знаходяться під окупацією російських військ, неможливо проводити екологічну політику щодо запобігання змінам клімату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти змін клімату висвітлені в наукових працях українських (Бойченко С.Г. [2], Винярска М.Г. [3], Кітура А.Я. [4], Ходико Д.І. [5] та ін.) і зарубіжних (Joanne Scott and Lavanya Rajamani [6], Sebastian Oberthür & Claire Roche Kelly [7], Solomon Susan [8] та ін.) вчених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В опублікованих наукових працях недостатньо уваги приділяється екологічній політиці України щодо запобігання змінам клімату відповідно до концепції сталого розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз та розроблення пропозицій щодо імплементації екологічної політики в Україні для запобігання змінам клімату відповідно до концепції сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема змін клімату стала актуальною на міжнародному рівні ще в 1960-х роках. Однак, більш активне поширення цієї проблеми розпочалося у 1979 році, коли Всесвітня метеорологічна організація, Екологічна програма ООН, ЮНЕСКО та Всесвітня організація охорони здоров'я організували першу міжнародну конференцію з питань змін клімату [9].

На міжнародному рівні було визнано, що зміни клімату впливають не лише на погодні умови, але й призводять до виникнення широкого спектру інших глобальних проблем. Зокрема, спостерігається порушення здатності екосистем адаптуватись до підвищення температури, що негативно впливає на сільське господарство, лісове господарство, здоров'я людей тощо.

Зазначимо, що початок систематизації проблем змін клімату поклала Міжурядова група експертів з питань змін клімату у 1988 р. Внаслідок оприлюднення цією групою експертів Першого оціночного звіту, у 1992 р. було прийнято Рамкову Конвенцію ООН про зміни клімату. Після публікації Першого оціночного звіту, Міжурядова група експертів з питань змін клімату підготувала ще п'ять звітів щодо змін клімату – у 1995, 2001, 2007, 2013–2014 рр. та 2022 р. відповідно. Робота групи експертів високо оцінена на міжнародному рівні [9].

Різні наукові дослідження доводять, що зміни клімату негативно впливають на здоров'я людини та природну екосистему. Впродовж останніх 20-30 років в Європі спостерігаються кліматично зумовлені явища, що призводять до змін у видовому складі – співвідношенні та ареалах проживання тварин, комах, птахів і рослин. Екстремальні температурні показники призводять до негативного впливу на здоров'я людей, збільшення кількості госпіталізацій і смертельних випадків. Зміни клімату також сприяють поширенню інфекційних хвороб серед тварин. На думку багатьох вчених, очікувані наслідки подальшого зростання глобальної температури можуть призвести до катастрофічних наслідків на всіх континентах.

Прогнози Міжурядової групи експертів з питань змін клімату представлені в П'ятому оціночному звіті зі змін клімату є невтішними.

З високим ступенем імовірності, Європу очікує підвищення середніх температур і температурних максимумів, що негативно вплине на здоров'я людини, зміни у морських екосистемах, збільшення лісових пожеж тощо. У контексті змін клімату стає проблема масової міжнародної міграції – кліматичні біженці [9].

Отже, проблема змін клімату набула глобального характеру і вимагає затвердження вчасних й ефективних еколого-політичних та еколого-правових норм, спрямованих на скорочення викидів парникових газів та впровадження заходів з адаптації до змін клімату, як з боку урядів, так і з боку громадян всіх держав.

Деякі стратегії еколого-політичних заходів, які використовуються промислово розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, можуть бути використані для формування національної екологічної політики в Україні для запобігання змінам клімату.

Варто зазначити, що неефективна еколого-політична участь України у світовій протидії змінам клімату може призвести до економічних збитків та значних міжнародних репутаційних втрат країни.

Оскільки небезпека змін клімату з кожним роком досить відчутна, то останнім часом активізувалися наукові дослідження щодо формування стратегії державної екологічної політики.

Сучасні проблеми змін клімату зумовлюють необхідність проведення ефективної екологічної політики, спрямованої на запобігання змінам клімату, не тільки на міжнародному, але й на національному, транскордонному та інших рівнях.

Сьогодні більшість держав світу зацікавлені в ефективній імплементації екологічної політики для вирішення проблем змін клімату. Вважаємо, що в наш час треба змінити існуюче значення екологічної політики в упорядкуванні та структуризації політичної системи кожної держави, в т.ч. України. Імплементація екологічної політики держав світу щодо запобігання змінам клімату має відповідати цілям сталого розвитку.

Сучасна практика імплементації екологічної політики держав світу щодо запобігання змінам клімату має ґрунтуватись, насамперед, на основних міжнародних угодах, підписаних впродовж останніх 30-40 років: Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар (1987 р.) [10], спрямований на зменшення викидів в атмосферу озоноруйнуючих речовин; Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації

Об'єднаних Націй про зміни клімату (1997) [11], в якій зазначено, що для кожної держави встановлюються квоти на викиди парникових газів; Паризька угода про зміни клімату (в період 29 листопада – 12 грудня 2015 р. був узгоджений текст Паризької угоди, вступив у силу 1 січня 2021 р.) [12], в якій зазначено, що державами узгоджено питання, які спрямовані на необхідність утримання зростання середньої глобальної температури на рівні нижче 2°C (бажано 1,5°C), збільшення здатності адаптації до негативного впливу змін клімату, гармонізації фінансових потоків для розв'язання глобальних проблем зі змін клімату та ін.

Сьогодні є чимало міжнародних угод та наукових досліджень, які акцентують увагу на необхідність формування та імплементацію ефективної державної екологічної політики, спрямованої на запобігання змінам клімату відповідно до концепції сталого розвитку.

Загалом Україна демонструє свої наміри виконувати зобов'язання та здійснювати заходи для боротьби зі змінами клімату та екологічними проблемами.

Деякі з головних аспектів екологічної політики України щодо змін клімату подано в табл. 1.

Отже, Україна прагне долучитись до міжнародних зусиль у боротьбі зі змінами клімату та розвивати власні стратегії та програми для сталого розвитку. Але слід зазначити, що

деякі важливі науково-обґрунтовані пропозиції практично неможливо реалізувати.

В наш час в Україні можна виокремити ряд проблем, які гальмують реалізацію ефективної екологічної політики щодо запобігання змінам клімату відповідно до концепції сталого розвитку:

1. Війна росії проти України, яка унеможливіє реалізацію еколого-економічних проектів та спричиняє значне забруднення довкілля.

2. Обмежені фінансові ресурси, що ускладнює впровадження необхідних екологічних ініціатив, реалізацію еколого-економічних заходів та проектів, які б відповідали цілям сталого розвитку.

3. Відсутність необхідної екологічної інфраструктури, яка б сприяла системі поводження з відходами, очищення повітря та води, боротьбі зі змінами клімату тощо.

4. Складний законодавчий процес, що уповільнює реалізацію екологічних проектів та реформ, спрямованих на запобігання змінам клімату.

5. Низька екологічна свідомість та екологізація освіти, що обмежує широку підтримку громадян для еколого-економічних ініціатив та важливих рішень для запобігання змінам клімату.

6. Відсутність належної Національної стратегії адаптації до змін клімату, реалізація якої потребує значних зусиль та ресурсів для забезпечення сталого розвитку в умовах змін клімату.

Таблиця 1

Головні аспекти екологічної політики України щодо змін клімату

Головні еколого-політичні аспекти	Заходи для боротьби зі змінами клімату та екологічними проблемами
Міжнародні договори	Підписання та ратифікація міжнародних договорів (Паризька угода про зміни клімату, Кіотський протокол та ін.)
Національні стратегії та плани дій	Україна, у рамках Паризької угоди, зобов'язується зменшити викиди парникових газів на своїй території, а також розробити різноманітні стратегії та плани дій для сталого розвитку, використання відновлюваних джерел енергії, енергоефективності та інших заходів для боротьби зі змінами клімату
Розвиток відновлюваних джерел енергії	Україна поступово збільшує частку використання відновлюваних джерел енергії, таких як вітро- та сонячні електростанції, що призведе до зменшення викидів парникових газів від використання традиційних джерел енергії, таких як вугілля, газ, нафта та ін.
Розроблення програм та ініціатив для енергоефективності в побуті, промисловості, будівництві та ін.	Ефективне використання енергії знижує споживання палива, а також зменшує викиди парникових газів
Стале ведення лісового господарства в умовах зміни клімату	Збереження та відновлення лісів є одним із ключових аспектів боротьби зі змінами клімату
Скорочення викидів парникових газів та адаптація до змін клімату	Звернення уваги на скорочення викидів парникових газів і впровадження заходів з адаптації до зміни клімату

7. Залежність від вугільної енергетики, що призводить до значних викидів парникових газів та забруднення довкілля. Вирішення цієї проблеми можливе шляхом переходу до відновлюваних джерел енергії та збільшення енергоефективності, що потребує значних інвестицій, сучасної технологічної бази та ін.

Для успішної реалізації екологічної політики щодо запобігання змінам клімату Україна має зайняти активнішу позицію у сприянні екологічно сталих рішень, залучати більше фінансових ресурсів та вдосконалювати законодавство, а також сприяти підвищенню свідомості громадськості щодо екологічних питань.

Висновки:

1. Оскільки глобальні зміни клімату негативно впливають на реалізацію концепції сталого розвитку в Україні та створюють проблеми для проживання населення в деяких регіонах, то сьогодні необхідно розробити та імплементувати такі еколого-політичні заходи, які б сприяли запобіганню змінам клімату.

2. Для формування та реалізації ефективної екологічної політики спрямованої на запобігання та адаптації до змін клімату на національному рівні України, потрібні відповідні інституційні, організаційні, фінансово-економічні та законодавчі заходи.

3. В Україні потрібно прийняти та вдосконалювати закони та нормативно правові акти,

спрямовані на зменшення викидів парникових газів, збільшення енергоефективності та підтримку відновлюваної енергетики.

4. В наш час Україна має акцентувати увагу на використання відновлюваної енергії, більш активно розвивати використання енергії вітру, сонця та біомаси з метою зниження залежності від вуглеводнів та зменшення викидів шкідливих газів.

5. Враховуючи глобальні зміни клімату, а також стратегію сталого розвитку, уряд України повинен сприяти реалізації відповідних програм та ініціатив, спрямованих на підвищення енергоефективності в промисловості, будівництві та господарстві для зниження споживання енергії та викидів парникових газів.

6. Для України збереження та відновлення лісових масивів має бути важливою складовою державної екологічної політики щодо змін клімату, оскільки ліси відіграють важливу роль у поглинанні CO₂.

7. Україна зобов'язана приймати активну участь у міжнародних ініціативах та домовленостях щодо боротьби зі змінами клімату та виконання зобов'язань у рамках Паризької угоди.

8. Уряд України має активно працювати над формуванням та реалізацією ефективної екологічної політики, спрямованої на запобігання змінам клімату та реалізації концепції сталого розвитку у країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Винярска М.Г. Організаційно-економічні засади реалізації екологічної політики України в контексті глобальної зміни клімату : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.06 «Економіка природокористування і охорони навколишнього природного середовища» / М.Г. Винярска. Рівне, 2019. 27 с.
2. Бойченко С.Г. Глобальні і регіональні коливання (зміни) клімату та можливі екологічні наслідки від них на території України: напівемпіричні моделі, сценарії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора геогр. наук : спец. 11.00.09 «Метеорологія, кліматологія, агрометеорологія». Одеса, 2005. 35 с.
3. Винярска М.Г. Організаційно-економічні передумови та особливості формування і реалізації екологічної політики України в контексті зміни клімату. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 3 (14). URL: <http://rev.kpi.zp.ua/vyusk-3-14>
4. Кітура А.Я. Інституційне забезпечення функціонування ринку дозволів на викиди парникових газів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Тернопіль, 2013. 21 с.
5. Ходико Д.І. Міжнародна торгівля правами на викиди парникових газів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». Львів, 2012. 20 с.
6. Joanne Scott and Lavanya Rajamani. EU Climate Change Unilateralism. *The European Journal of International Law*. Vol. 23. No. 2. P. 469–494. URL: <http://ejil.oxfordjournals.org/content/23/2/469.full.pdf+html>
7. Sebastian Oberthür & Claire Roche Kelly. EU Leadership in International Climate Policy: Achievements and Challenges, *The International Spectator*. 2008. P. 35–50. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/03932720802280594>
8. Solomon Susan, Gian-Kasper Plattner, Reto Knutti, Pierre Friedlingstein. Irreversible climate change due to carbon dioxide emissions. *Proceeding of the National Academy of Sciences*. 2009. Vol. 106. No 6. P. 1704–1709. URL: <http://www.pnas.org/content/early/2009/01/28/0812721106.full.pdf>

9. Україна і політика протидії зміні клімату: економічний аспект. Аналітична доповідь / за загальною редакцією В.Р. Сіденка та О.О. Веклич. Київ : Заповіт, 2016. 208 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/Material_Conference/11_24_2016/2016_Klimat.pdf
10. Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_215#Text
11. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11.12.1997. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_801/page
12. Паризька угода від 12.12.2015. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_l61

REFERENCES:

1. Vyniarska M.H. (2019) Orhanizatsiino-ekonomichni zasady realizatsii ekolohichnoi polityky Ukrainy v konteksti hlobalnoi zminy klimatu [Organizational and economic principles of implementation of environmental policy of Ukraine in the context of global climate change]. Abstract of Dissertation for the degree of Candidate of Economic Sciences, specialty 08.00.06. – Economics of Natural Resources and Environmental Protection. Rivne, 27 p.
2. Boychenko S.G. (2005) Hlobalni i rehionalni kolyvannia (zminy) klimatu ta mozhyvi ekolohichni naslidky vid nykh na terytorii Ukrainy: napivempyrychni modeli, stsenarii [Global and regional climate oscillations and possible ecological consequences from them in territory of Ukraine: semi-empirical models, scenarios]. Thesis is for Doctor of degree by speciality 11.00.09 – meteorology, climatology, agrometeorology, The Odessa State Environmental University.
3. Vyniarska M.G. (2019) Orhanizatsiino-ekonomichni peredumovy ta osoblyvosti formuvannia i realizatsii ekolohichnoi polityky Ukrainy v konteksti zminy klimatu [Organizational and economic background and features of formation and realization of ukraine's ecological policy in the context of climate change]. *Pryazovskyyi economic herald*, no. 3 (14). Available at: <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-14>
4. Kitura A.Ya. (2013) Instytutsiine zabezpechennia funktsionuvannia rynku dozvoliv na vykydy parnykovykh haziv [Institutional support for the functioning of the greenhouse gas emissions permit market]. Abstract of Dissertation for the degree of Candidate of Economic Sciences, specialty 08.00.03 "Economics and management of the national economy. Ternopil, 21 p.
5. Khodyko D.I. Mizhnarodna torhivlia pravamy na vykydy parnykovykh haziv [International trading of greenhouse gas emission rights]. Abstract of Dissertation for the degree of Candidate of Economic Sciences, specialty 08.00.02 "World economy and international economic relations". Lviv, 20 p.
6. Joanne Scott and Lavanya Rajamani. EU Climate Change Unilateralism. *The European Journal of International Law*, vol. 23, no. 2, pp. 469–494. Available at: <http://ejil.oxfordjournals.org/content/23/2/469.full.pdf+html>
7. Sebastian Oberthür & Claire Roche Kelly (2008) EU Leadership in International Climate Policy: Achievements and Challenges. *The International Spectator*. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/03932720802280594>
8. Solomon Susan, Gian-Kasper Plattner, Reto Knutti, Pierre Friedlingstein (2009) Irreversible climate change due to carbon dioxide emissions. *Proceeding of the National Academy of Sciences*, vol. 106, no. 6, pp. 1704–1709. Available at: <http://www.pnas.org/content/early/2009/01/28/0812721106.full.pdf>
9. Sydenko V.R., Veklych O.O. (Ed.) (2016). *Ukraina i polityka protydii zmini klimatu: ekonomichni aspekt* [Ukraine and the policy of combating climate change: the economic aspect]. Kyiv: Zapovit, 208 p. Available at: https://razumkov.org.ua/images/Material_Conference/11_24_2016/2016_Klimat.pdf
10. Monrealskyi protokol pro rehovyny, shcho ruiniut ozonovy shar [The Montreal Protocol on Substances That Deplete the Ozone Layer]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_215#Text
11. Kiotskyi protokol do Ramkovoї konventsii Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro zminu klimatu vid 11.12.1997 [The Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change]. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_801/page
12. The Paris Agreement [Paryzka uhoda]. Available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_l61